

Conf. dr. Mihaela-Denisia Liuşnea

**CONSIDERAȚII
PRIVIND RAPORTURILE CULTURALE
ȘI RELIGIOASE DINTRE ȚĂRILE ROMÂNE
ȘI SFINTELE LOCURI,
ÎN PERIOADA DOMNIEI
SFÂNTULUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU**

Constantin voievod și domn al Țării Românești (1688-1714)¹, nepot al lui Basarab voievod, cum apare în documentele aulei domnești, a rămas în memoria urmașilor săi drept un domn ce poartă aura sfințeniei, prin moartea martirică, în care l-au însoțit cei patru fii ai săi² și cel mai bun sfetnic. Abil diplomat și un om perfect adaptat timpurilor pe care le-a trăit, Constantin Brâncoveanu, cel „cu daruri vrednice împodobit“ cum îl descria Radu Greceanu³, a fost deschis nu doar demersurilor politice, ci și inițiativelor culturale și religioase, acestea din urmă fiind îndreptate îndeosebi spre Sfintele Locuri ale creștinătății: Sfântul Munte Athos, Ierusalim, Muntele Sinai, precum și cu Patriarhiile din Antiohia și Alexandria.

În 26 de ani de domnie, Constantin Brâncoveanu s-a manifestat ca un om de cultură sprijinind și ajutând material construcția și înzestrarea multor

---

1. Șt. Ionescu, *Epoca brâncovenească. Dimensiuni politice. Finalitate culturală*, Cluj, 1981, p. 30-32.

2. Constantin, născut în 1683, Ștefan, născut în 1685, Radu, născut la 1690 și Matei, născut la 1702.

3. Radu Greceanu, *Începătura istoriei vieții luminatului și preacreștinului domnului Țării Rumânești, Io Costandin Brâncoveanu Basarab-Voievod, dă când Dumnezeu cu Domnia l-au încoronat, pentru vremile și întâmplările ce în pământul acesta în zilele mării-Sale s-au întâmplat*, în „Cronicari munteni“, Editura Militară, București, 1988, p. 251.

sfinte lăcașuri (candele, sfeșnice, argintării)⁴, fiind cel mai de seamă din numărul de voievozi ctitori din țara noastră. Actul de ctitorire este considerat de specialiști drept instituția cu cea mai puternică amprentă bizantină, ce subliniază rolul deosebit pe care l-a avut Patriarhia din Constantinopol în organizarea instituțională a Bisericii din Țara Românească și Moldova.⁵ Pentru acest domnitor, motivația ctitoririi de sfinte lăcașuri a fost comemorarea strămoșilor, în condițiile în care se simțea responsabil nu doar pentru propria mântuire, ci și pentru cea a celor care l-au precedat, convins fiind că rugăciunile și faptele bune ar putea avea consecințe pozitive asupra sa și a întregii sale familii.⁶ Cum „din mila lui Dumnezeu“ a fost încoronat, uns domn, și conștient fiind că astfel a fost desemnat reprezentant al Lui pe pământ, Constantin Brâncoveanu, la fel ca majoritatea domnilor medievali, se consideră dator să-și exprime gratitudinea construind lăcașuri sfinte și susținând Biserica prin dării⁷. Această asumare a responsabilității de a susține și îngriji patrimoniul creștinătății se sprijină și pe legitimarea sa ca urmaș al împăraților bizantini, iar ctitorirea în sine aduce ctitorului un anumit statut, respectat de urmașii săi, după cum o dovedesc documente, precum cele păstrate la Sfântul Munte Athos (de exemplu, Mărturia hotarnică din 1687, dată de 12 boieri rânduiți de către domn, prin răvaș, pentru Mănăstirea Plumbuita, împreună cu al doilea portar Loiz, prin care hotărnicesc moșia acesteia Tâmburești, recunoscută mai târziu, la 1753, de către Matei Ghica voievod, ce îi poruncește lui Radu Văcărescu, fost mare stolnic, ispravnic de Ialomița, să cerceteze cu un portar și 12 boiernași de județ, semnele de hotar ale moșiei menționate, după cum apăreau în cartea de hotărnicie ajunsă în posesia egumenului de atunci al mănăstirii⁸).

În ceea ce privește raporturile cu comunitățile creștine ortodoxe de la

4. Nicolo de Porta, Discurs, p.23, în *Descrierea călătoriilor în Transilvania și Țara Românească*, p. 228, în „Călătorii străine despre țările române“, VIII, ed. Maria Holban, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983

5. Gheorghe Cronț, *Dreptul de ctitorie în Țara Românească și Moldova. Constituirea și natura juridică a fundațiilor din Evul Mediu*, în „Studii și materiale de istorie medie“, IV, 1960, Editura Istros, Brăila, p. 87 sqq.

6. Maria Crăciun, *Semnificațiile ctitoririi în Moldova medievală. O istorie socială a religiei*, în „Național și universal în istoria românilor. Studii oferite prof.dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani“, București, 1998, p. 151 sqq.

7. Mariana Lazăr, *Politica ctitoricească a domnilor Țării Românești (a doua jumătate a secolului al XVII-lea)*, în „Studii și materiale de istorie medie“, XIX, 2001, p. 80 sqq.

8. *Mărturie hotarnică, din 1687 (7195) iunie 5 și Document de la Matei Ghica, din 1753 martie 21*, în „Documente românești din arhiva Mănăstirii Xiropotam de la Muntele Athos“,

Sfintele Locuri, domnul și-a afirmat calitatea de donator și ocrotitor, tot în temeiul acelei legitimități pe care i-o conferea calitatea de moștenitor al lumii bizantine. Dăruind, Constantin Brâncoveanu, ca și alți domni români, deveneau „noi ctitori”⁹ ai unor așezăminte prestigioase, prin refacerea, precum și dăruirea lor cu bani, obiecte de cult, închinarea de metocuri¹⁰. Este interesant de subliniat faptul că nu există o concentrare doar asupra legitimității amintite mai sus, ci și asupra afirmării descendenței unui boier, în cazul nostru, devenit domn, așa cum se întâmplă și cu alți membri ai familiei Craioveștilor, ce l-au precedat, Constantin Șerban și Șerban Cantacuzino. Mai mult, descendența este coborâtă la nivelul unui Matei Basarab, el însuși mare ctitor, a cărui operă atât cei doi, cât și Constantin Brâncoveanu o continuă (biserica Mitropoliei din București 1655-1658, 1665-1668; biserica Mănăstirii Cotroceni¹¹ 1679-1682 și o completează cu biserica Mănăstirii Hurezi 1691-1697¹² și biserica Mănăstirii Sfântul Gheorghe Nou 1696-1698, 1705-1707)¹³.

Ca urmare a relațiilor foarte bune pe care le are cu patriarhul Calinic al Constantinopolului, în anul 1702 obține de la acesta ridicarea ctitoriei sale de la Hurezi la rang de stavropighie¹⁴, cu o administrare de sine stătătoare, iar protecția domnului o transformă într-un centru de cultură important.

Cu doi ani înainte, adică în 1700, domnul închinase la Sfântul Munte

---

ed. Florin Marinescu, Ioan Caproșu, Petronel Zaharniuc, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2005, p.96, nr. 159 și p. 161, nr. 329.

9. Mariana Lazăr, *op.cit.*, p. 82.

10. Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 72; Paul Cernovodeanu, *Constantin Brâncoveanu și Muntele Athos*, în „Revista de istorie”, S.N., 3-4, 1998, p. 116-118.

11. Mariana Lazăr, *op.cit.*, p. 82., n.18. Închinată de Șerban Cantacuzino la Sfântul Munte Athos, „supraveghetori” fiind numiți domnii ce-l vor succeda, care aveau dreptul să o scoată de sub închinare, dacă ar fi încetat să fie respectate clauzele prevăzute în hrisovul de închinare.

12. Începută în al doilea an al domniei sale, sub isprăvnicia vărului său Pârveu Cantacuzino, mare stolnic, primește hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena”. A. Sarcedoțeanu, *Hrisovul lui Constantin Brâncoveanu pentru Mănăstirea Hurezi (1695)*, în „Mitropolia Olteniei”, 9-12, 1960, p. 705-721. Va fi închinată ca metoc Mănăstirii Polovragi, cumpărată de Dosithei, patriarhul Ierusalimului, cu 1.500 taleri. Ștefan Andreescu, *Data zidirii Polovragilor*, în „Mitropolia Olteniei”, 11-12, 1963, p. 922 sqq.

13. Mariana Lazăr, *op.cit.*, p. 82.

14. Hurmuzaki - Iorga, vol. XIV/1, București, 1914, p.345, *apud*. Mariana Lazăr, *op.cit.*, p. 95.

Sinai Mănăstirea Adormirea Maicii Domnului din Râmnicul Sărat, pe care o ctitorise la 1691, împreună cu Mihail Cantacuzino Spătarul¹⁵, cel care călătorise cu mama sa, Elina, la Ierusalim și la Sfântul Munte Sinai și fusese foarte impresionat de viața monahilor din aceste locuri.

Actul de închinare a unor sfinte lăcașuri la locurile deosebit de importante pentru creștinism și ortodoxie (Sfântul Mormânt, Muntele Athos, Muntele Sinai ș.a.) a fost, de la început și până în secolul al XIX-lea, un mijloc de afirmare a apartenenței poporului român la lumea creștină, civilizată, moștenitoare de drept a Imperiului Roman, devenit, prin grecizarea părții lui orientale, Bizantin. În același timp, a fost un mod de afirmare a suveranității și independenței politice și religioase în perioade în care Balcanii erau înghițiți efectiv de Semilună, iar un regat, precum Ungaria, devenea pașalâc, turcii ajungând în 1683, până la porțile Vienei.

În acest context, este deja cunoscut faptul că domnii români au promovat o politică de afirmare a apartenenței spirituale față de Bizanț, ca formă de emancipare națională de sub presiunea otomană, fiind demni apărători ai ortodoxiei și prin ea, ai civilizației în Europa acelor vremuri. În contextul acestei politici trebuie analizate și contactele multiple cu Sfântul Munte Athos, spre care s-a îndreptat un considerabil ajutor material, fie prin suportarea directă a cheltuielilor de construcție, de reparație sau de împodobire a locurilor de închinare, fie prin închinarea unor sfinte lăcașuri din țară, ce susțineau astfel material, din veniturile lor proprii, viețuirea Protaton-ului (Sfânta Comunitate Athonită), cât și în mănăstiri precum Vatoped, Zografu, Cutlumuș, Xiropotamu, Grigoriu sau Sfântul Pavel.

Închinarea și transformarea bisericilor sau mănăstirilor din Moldova sau Țara Românească în metoc, erau urmate de înzestrarea peste măsură a acestora, astfel încât din veniturile realizate să poată susține activitatea monahală de la Sfintele Locuri, fără ca propria activitate să fie periclitată în vreun fel. Dimpotrivă, raporturile economice erau baza altor legături, deosebit de favorabile spațiului românesc, care a fost în raport astfel direct și continuu cu spiritualitatea răsăriteană, păstrând legăturile cu Patriarhia de Constantinopol și beneficiind din plin de moștenirea bizantină, ce-l va determina pe Nicolae Iorga să vorbească de „Bizanț după Bizanț“.

În ceea ce privește prevederile unui astfel de act de închinare, le putem

15. Actul de închinare la Sinai, în T.G. Bulat, *O ctitorie brâncovenească închinată Sfântului Munte Sinai*, în „Glasul Bisericii“, 11-12, 1963, p. 1031-1049.

menționa pe cele înscrise în hrisovul oferit Sfântului Munte Athos de Șerban Cantacuzino¹⁶: alegerea egumenului mănăstirii închinată se făcea de către Comunitatea de la Sfântul Munte, dintre călugării mănăstirilor de rangul I și II, cel ales trebuind să fie un om smerit și înțelept, priceput administrator, fiind supus unor controale din trei în trei ani; din veniturile mănăstirii închinată trebuia acoperit mai întâi propriul necesar și numai prisosul urma să fie trimis la Athos; nimeni nu avea voie să înstrăineze bunurile mănăstirii, iar călugării mănăstirii trebuiau să respecte regula Bisericii creștine a Răsăritului; ctitorul urma să fie îngropat în mănăstire, iar dacă moartea l-ar fi surprins în afara țării, călugării aveau obligația să-i aducă trupul în mănăstire. Aceste clauze erau întărite cu mare blestem, iar cei care trebuiau să se îngrijească de respectarea prevederilor erau domnii țării și urmașii ctitorului.

Revenind la ctitoriile brâncovene, Mănăstirea Sf. Gheorghe Nou a fost târnosită la 1707, pe 29 iunie, de către noul patriarh al Ierusalimului, Hrisant Notara, fiind metoc al Patriarhiei Ierusalimului încă din timpul domniei lui Antonie vodă, care începuse de fapt lucrările, fără însă a mai apuca să le finalizeze¹⁷.

De asemenea, domnul reface biserica Mănăstirii Sf. Sava, metoc și ea la Ierusalim, organizând acolo și o Școală domnească¹⁸.

În cadrul raporturilor cu Sfintele Locuri se înscriu și daniile pe care le face mănăstirilor de la Sfântul Munte Athos, Marea Lavră (1691), Sfântul Petru (pentru care în 1708, domnul reface turnul, repară chiliile și trapeza și construiește un paraclis cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena“)¹⁹, Dionisiu (1699)²⁰, Xeropotam (1689)²¹, Vatopedul (1696)²², Pantocrator (1692, 1702),²³ Xenofon (1703), Hilandar (1704) ș.a.

Raporturile culturale și religioase pe care le-a promovat s-au bazat pe oamenii iubitori de carte, pe care a știut să și-i facă prieteni și pe care i-a

16. Hurmuzaki - Iorga, vol XIV, București, 1914, doc. nr. 313, p. 315-317, *apud* Mariana Lazăr, *op.cit.*, p. 91, n. 75.

17. *Ibidem*, p. 98.

18. T.G. Bulat, *Daniile lui Constantin vodă Brâncoveanu pentru Orientul ortodox*, în „Biserica Ortodoxă Română“, 9-10, 1964, p. 942 sqq.

19. Idem, *O danie neobișnuită făcută de Constantin Brâncoveanu Mănăstirii Sfântul Pavel de la Athos*, în „Glasul Bisericii“, 9-10, 1965, p. 850-855.

20. Teodor Bodogae, *op.cit.*, p.167.

21. C. Bălan, *Hrisoave ale Mănăstirii Plumbuita în arhivele de la Xeropotam - Athos*, în „Studii și materiale de istorie medie“, XVI, 1998, p. 172 sqq.

22. Teodor Bodogae, *op.cit.*, p. 123.

23. *Ibidem*, p. 120.

promovat încredințându-le solii importante sau susținându-i să-și împlinească destinul. Una dintre aceste persoane a fost Dosithei II Notara, devenit în 1669 patriarh al Ierusalimului. Acesta a stat alături de domn, în februarie 1698, la nunta domniței Ilinca, cea de a treia fiică a domnului, cu paharnicul Scarlat²⁴, fratele dragomanului Alexandru Mavrocordat (Exaportul)²⁵. O alta a fost Gherasim al II-lea, patriarh de Alexandria (1688-1710), căruia domnul îi oferă adăpost²⁶ la Mănăstirea Sf. Mare Mc. Gheorghe, zis cel Nou²⁷, la a cărei slujbă de târnosire va sluji și Hrisant Notara, patriarh al Ierusalimului (1707-1731), prieten de familie al domnitorului²⁸, găzduit la Mănăstirea Sf. Sava.

Între 1700 și 1704, domnul îl găzduiește și pe Atanasie al II-lea, patriarhul Alexandriei. Acestei patriarhii, Constantin Brâncoveanu îi va face de asemenea danii, la care adaugă și o tipografie²⁹.

În fapt, Constantin Brâncoveanu a influențat toate inițiativele adiacente demersului cultural, așezându-le într-un program bine conturat, astfel că realizările lui au cele mai profunde și nobile consecințe, chiar și la un nivel mai greu accesibil, cel al mentalității.

---

24. Georg Franz Kreybich, *Descrierea călătoriilor în Transilvania și Țara Românească*, p. 228, în „Călători străini despre țările române“, VIII, p. 127.

25. *Istoriile domnilor Țării Rumânești de Radu Popescu*, în *Cronicari munteni*, p. 207; Dan Berindei, *Românii și Europa. Istorie, societate, cultură*, I, *Secolele XVIII-XIX*, Editura Museion, București, 1991, p. 8.

26. Ieromonahul Ipolit Vișenski, *Călătoria prin Moldova și Țara Românească*, în „Călători străini despre țările române“, VIII, p. 248 sqq.

27. *Ibidem*, n.26. Mănăstirea era închinată Mănăstirii Ivir de la Sfântul Munte Athos.

28. *Ibidem*, p. 249.

29. D.G. Ionescu, *Relațiile țărilor române cu Patriarhia din Alexandria*, București, 1935, *passim*.